

LEGENDS
TRAIL

ՀԱՅԴԱՆԱԿԱՆ ԵՐԱՅԻՆՈՒԹՅՈՒՆ
EUROPEAN UNION FOR ARMENIA

Legendy ze Stezky legend

Publikovala nevládní nezisková organizace Člověk v tísni se zastoupením v Arménii v rámci projektu “EU4Tourism: Obnova turistických stezek v provincii Syunik” realizovaného ve spolupráci s organizací ARK Environmental NGO (2018-2021).

Texty: Příběhy byly sepsány neziskovou organizací ARK Environmental NGO společně s rozvojovým centrem Goris Development Center NGO během let 2018 a 2019.

Editoři: Shawn Basey & Dion Battersby

Revize a úprava: Kristína Križanová & Shushanik Nersesyan

Překlad do češtiny: Monika Ticháčková

Ilustrace: Aghvan Stepanyan

červenec 2020

Tato publikace byla vydána díky finanční podpoře od Evropské unie. Její obsah se nemusí shodovat s názory Evropské unie a plně za něj odpovídá nezisková organizace Člověk v tísni.

Legendy ze Stezky legend

EU4Tourism: Obnova turistických stezek v provincii Syunik

ÚVOD

Přemýšleli jste někdy nad tím, že byste na chvíli utekli pryč z hektického moderního světa a zažili nějaké dobrodružství daleko od všeho ruchu? Tato publikace vás zavede na fascinující cestu prostorem i časem do historických míst na jihu Arménie.

Pěkně ukrytí v ústraní můžete strávit celé týdny putováním po vysokých horách a hlubokých údolích. Objevovat opuštěné vesnice, jeskyně, zapomenuté mosty a starověké kláštery. A žít s místními lidmi, kteří vás pohostí těmi nej kvalitnějšími produkty přímo ze své zahrady.

Více než 200 km nedotčené přírody a pověstné arménské pohostinnosti na vás čeká mezi visutým mostem Khndzoresk (v oblasti Goris) a horou Khustup (nedaleko Kapanu).

Vydejte se s námi na Stezku legend, staňte se součástí jedné z nejstarších kultur na světě, a objevte neobyčejné životy hrdinů z místních vesnic.

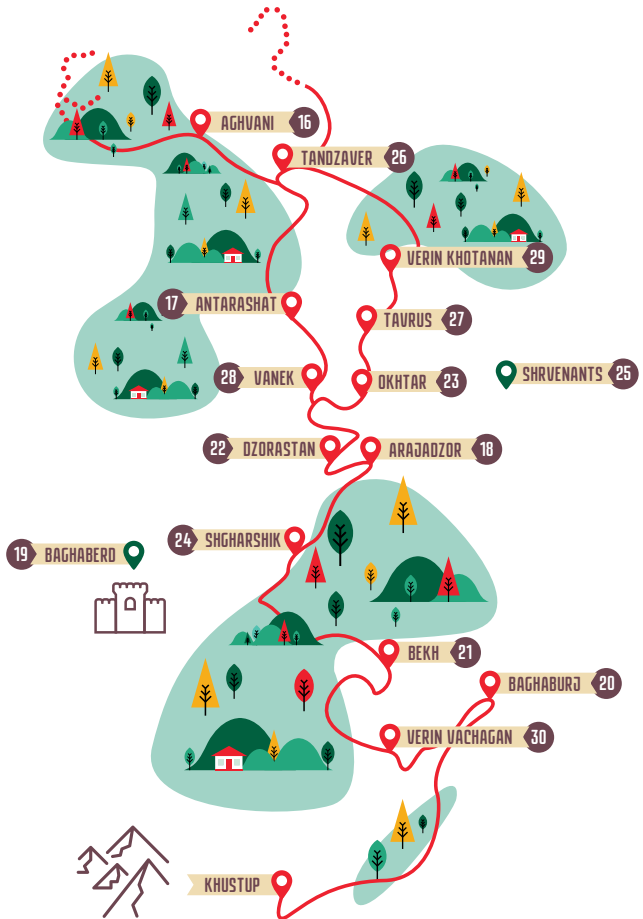
Okolí Gorisu a Tatevu

- STEZKA LEGEND
- SPOJENÍ S GORISEM A KAPANEM
- 📍 VESNICE NA STEZCE LEGEND
- 📍 SOUSEDNÍ VESNICE

Oblast Kapanu

1

Akner

Legenda vypráví, že se zde kdysi pohádali dva bratři a přestali spolu mluvit. Nepomohlo ani to, že museli společně pracovat na sklizni trávy, kterou potřebovali na zimní měsíce v horách.

Starší z bratrů proto v poledne pouze hlasitě zavolal:

„Haló, hory, řekněte mu, že je oběd hotový!”

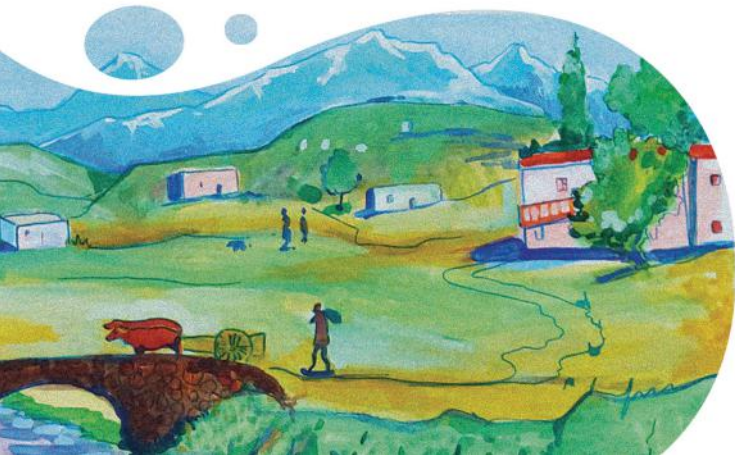
Mladší bratr na to odpověděl:

„Haló, hory, řekněte tomu křiklounovi, že už jsem si svůj díl snědl. Jen ať si nechá, co zbylo.”

2 Bardzravan

Vesnice Bardzravan, obklopená starobylými osadami, má velmi dlouhou historii. Někteří autoři se shodují, že se ve skutečnosti jedná o vesnici Yeritstumb, kterou zmiňuje historik Stepanos Orbelian ve své knize „Dějiny provincie Syunik“.

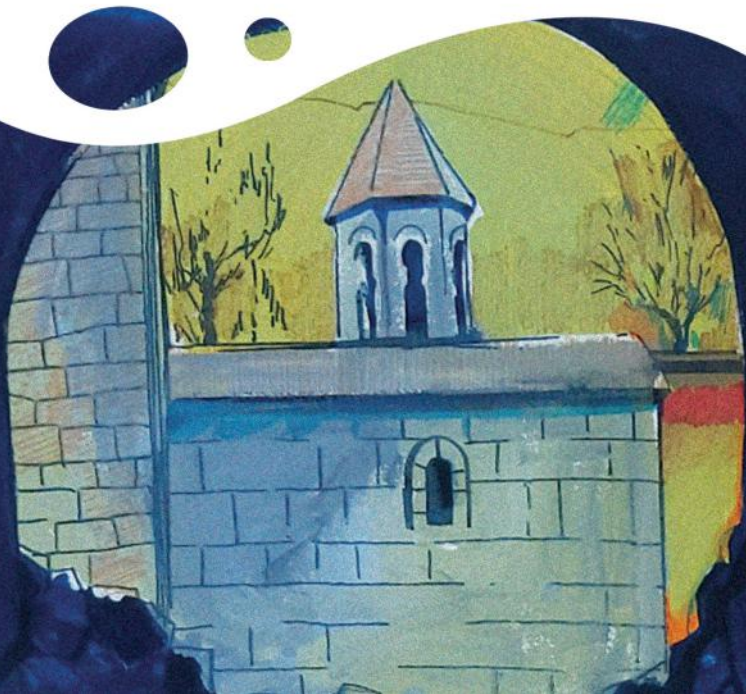
Příběhy o původu názvu vesnice se liší. Podle některých dochovaných zpráv vděčil Yeritstumb za svůj název třem nedalekým pahorkům. Slovo „yerits“ se z klasické arménštiny překládá jako „tři“ a slovo „tumb“ znamená „mohyla“. Tyto mohyly sloužily jako posvátná místa pro nejruznější starodávné rituály. Při nedávných vykopávkách zde byly objeveny hliněné rakve s pozůstatky dvou dospělých a dvou dětí, které mohou být až 2 500 let staré. Jiné zdroje uvádějí, že bylo toto místo pojmenováno Yeritstumb, protože původně patřilo jednomu pastrovi (z arménského „yerets“) a až později se stalo vesnicí. Další legendy pak popisují, že název Yeretstumb vychází z polohy obce ležící v centru mezi okolními usedlostmi. V tom případě by „yerets“ znamenalo „rozsáhlý, centrální, ve výhodě“.

Bardzravan prý býval velmi rušnou obcí, obklopenou lesy, ornou půdou a sedmi vodními mlýny. Kvůli této výhodné pozici se ale často stával cílem nájezdů cizích kmenů. Jeden čas ho tak obývali například Kurdové, což obci vyneslo jméno Kyordak. A to až do doby, než se tam opět vrátili Arméni.

Postupem času se mnoho místních obyvatel odstěhovalo do okolních osad. Ale vystřídali je i nově příchozí. Například v roce 1866 se do Bardzravanu přistěhovalo osm rodin ze Shinahayru, jedna z Tatevu a několik rodin z vesnice Khoy. Z Khoy prý tenkrát přišel i voják jménem Zohrap, který zde postavil několik významných obranných staveb.

3

Goris

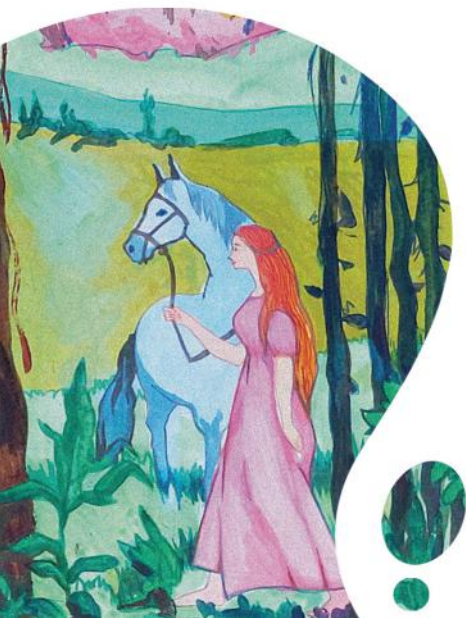
Když do Syuniku dorazila armáda Amira Timura, navštívil její vojenský tábor místní kníže. Rozhodl se s nepřítelem vyjednávat a nabídnout mu své služby, aby před nájezdníky ochránil svou půdu a majetek. „Všemocný dobyvateli Amire Timure, přišel jsem, abych ti sloužil.“ Na to se Timur knížete zeptal, co mu chce nabídnout? „Vždy, když nepřítel napadne Syunik, rozezní se zvony Tatevského kláštera. Takhle se zpráva o hrozícím nebezpečí šíří po celé naší zemi. Když se těch zvonů zbavíte, snadno ovládnete vybrané území,” odpověděl kníže. Amir Timur zrádci slíbil za odměnu půdu a bohatství. Svým mužům pak rozkázal, aby v noci vnikli do kláštera a zapálili tamní zvonici.

Za rozbřesku vtrhla Timurova armáda do Syuniku. Kněží z kláštera hned utíkali do zvonice, ale zvony už byly v plamelech. Když uviděli tu tragédii, pronesli „Zangn izur e”, což v překladu znamená „Zvony jsou k ničemu.” Od té doby se této oblasti přezdívá Zangezur.

4

Halidzor

Halidzor je známý především díky svým historickým památkám. V textech Araqela z Davrije a Katolikose Abrahama II jsou dochovány zmínky o klášteře Tanahat, který měl stát v lese nedaleko Halizdoru. Přestože tam již tento klášter nenajdete, nejstarší pamětníci se shodují, že je v tomto lese „místo na jámu“.

Což je nejspíš odkazuje na vývoj slova „paki“ – „jáma“, které je pravděpodobně odvozeno ze slova „bagin“ – „oltář“. Přímo v obci se na pravém břehu řeky Vorotan nachází pomník, kde je napsáno, že zde roku 1265 muž jménem Grigor zřídil nový pramen. Na kamenném chačkaru nedaleko kostela Khachin Khut se dočtete, že tento Grigor založil také kostel u kláštera Amaru, který tam stojí dodnes.

Soutěsku Harsnadzor najdete u Halidzoru. O původu jejího názvu vypráví následující legenda. Princ kavkazské Arménie Varaz Trdat Yerets měl překrásnou dceru jménem Shahandukht. O její ruku požádala rodina Torgomyanova. Když princezna cestou za svým ženichem vystoupala s doprovodem na vrchol skály, přepadla je skupina ozbrojených mužů. Co následovalo pak, popsala Shahandukht ve svém dopise: „Já, hříšnice a služebnice Kristova, měla být provdána za prince z rodu Torgomyanova. Cesta na jeho panství vedla přes vrchol skalní věže. Tam nás přepadli Izmaelité, kteří se doslechli o mé kráse a chtěli mne unést. Zaútočili na naši kavalerii ostrými meči, ale já se jim odmítla vzdát a rozhodla se raději zemřít ve jménu Krista skokem ze skály. Pomodlila jsem se ke svaté Ripsime, pokřižovala se a vrhla i s koněm dolů z útesu. S pomocí boží a díky mocnému větru jsme bezpečně přistáli na dně propasti. Stála jsem tam v němém úžasu a pokoře. Rozhodla se na tomto neposkvrněném místě odevzdat Kristu. Zapřísahala jsem se, že už toto místo nikdy neopustím. Postavila jsem zde skromnou kapli, kde od té doby žiji asketickým životem. Veškerý svůj majetek jsem předala biskupovi ze Syuniku, aby jednu polovinu rozdál potřebným a druhou věnoval svaté církvi.“ Od té doby se prý tato rokle jmenuje Harsnadzor.

5 Harjis

Vesnice Harjis má prastarý původ. První zmínky o ní pochází již z roku 839 n.l., kdy se objevila v dokumentech biskupa Davita ze Syuniku na seznamu plátců daní klášteru v Tatevu. Harjis je z východu obklopen sopečnými vrchy Halidzor Tapa, Mets Tapa, Kaytsaki Harvatsats, Shina-huyri Tapa, Khar Tapa, Choban Tapa, Shish Tapa, Khutisi Tapa a dalšími.

Jižně se nachází skalní věž, která ústí u Vorotanské rokle. Jedinou spojnici mezi vesnicí a roklí je západní svah této skály. Jelikož Harjis dříve býval součástí významné obchodní trasy, využívali tuto cestu, i přes její náročný terén, početné karavany. Lidé ji přezdívali „Aghi” - „sůl”, protože tudy nejčastěji procházeli právě obchodníci se solí. Pro cestovatele zde byl dokonce otevřen hostinec, tzv. karavansaraj, dnes známý jako „Rozbitý karavanseraj”. Další podobný karavansaraj se dodnes nachází v horském průsmyku Selim, který pravděpodobně navazoval na obchodní cestu Aghi.

Jižně od Harjisu je rokle, kterou dříve obývaly cizí kmeny. Na hojných polích tam pásly dobytek a na zimu se přesouvaly do údolí ve Vorotanské rokli, kterému se podle nich přezdívá Nerkin Kirdar (nebo Nerkin Kurdlar). Ve Vorotanské rokli najdete také most Krdik z 8. století, který zde postavil kurdský princ ze Syuniku. Kousek od něj leží ruiny paláce krále Alana a středověkého kostela, kde se v jednom z kamenů dochoval vyrytý nápis: „Pitoreskní a prosperující Alan...1324”.

Podle legendy se jeden z cizích kmenů rozhodl Harjis obsadit a získat pro sebe. Obávali se ale místního starosty, o kterém se proslýchalo, že je velmi statečný. Tak se ho rozhodli pozvat na skleničku a opít ho. To se jim také podařilo. Když se pak starosta ráno probudil a uviděl svou vesnici v plamenech, okamžitě zemřel na zástavu srdce. Vypráví se, že z celé vesnice přežila pouze jedna dívka.

6

Hartashen

Posvátné místo Lasti v Azatashenu (Urghunishen)

Posvátné místo v Azatashenu (Urghunishen) leží na vrchu náhorní plošiny ve středu starého hřbitova. Jako první zde měl být pochován bard jménem Ashot. Jeho a další hroby obklopují mohutné stromy staré přes tisíc let. Místní lidé věří, že jsou posvátné a nesmějí se pokácet.

Legenda vypráví, že bylo toto posvátné místo zbudováno na památku jedné statečné ženy. Před mnoha lety byl zavražděn mladík, jehož bratři se rozhodli pomstít jeho smrt a zapálit domy nepřátel. Rozzlobení obyvatelé vypálených domů následně vtrhli do vesnice, kde se bratři skrývali a dožadovali se, aby jim byli vydáni. Když nebyli vyslyšeni, unesli jednu místní dívku a odmítli ji propustit, dokud se žháři nevzdají. Dívka se ale vrhla střemhlav ze skály, aby zachránila jak svou čest, tak životy oněch bratrů. Při pádu se její šaty zamotaly do větví, kde zůstala viset a zemřela. Když ji vesničané našli, vyprostili její tělo a pohřbili ji poblíž na svahu Lasti. Kolem jejího hrobu pak vysázeli stromy. Tím skončil příběh o pomstě. Avšak obdiv k dívčině odvážnému a obětavému činu přetrval. K místu jejího odpočinku přicházeli lidé, aby zde načerpali záračnou energii. A mnozí dokonce věřili, že dívčina posvátná síla dokáže ochránit duše jejich příbuzných pochovaných na tomto hřbitově.

7

Qarahunj

Legenda o Kameni sedmi kolébek

Vesnice Karahunj je ze severu lemována masivním skalním valem. Ten poskytl unikátní podmínky pro vznik více než desetimetrového vodopádu, který je dnes dominantou obce.

Během kolektivního zemědělství v kolchozech místní v okolí vesnice skladovali balíky sena, což je zde patrné dodnes. Lidé v tomto kraji žili od nepaměti. Upomínkou dávného osídlení je i tzv. Kámen sedmi kolébek. Jižní stěna tohoto čedičového masivu je pokryta jeskynními malbami a nerozluštěnými nápisy. K tomuto kameni se váže následující legenda. Během masivních odsunů Arménů do Persie řízených Šáhem

Abbásem dorazili do Karahunje dva bratři, kteří se snažili uniknout vyhnanství. Otřesení ztrátou svých blízkých se ukryli v opuštěné jeskyni. Později se zde oba usadili. Oženili se a založili rodiny v domku, který si postavili na kraji obce. V kolébkách tam spalo jejich sedm dětí, když jednoho dne s hrozivým zaduněním domek zavalil padající balvan. Ten zde leží dodnes a říká se mu Kámen sedmi kolébek.

8

Khndzoreshk

Díky knižním malbám iluminátora Martirose ze 13. století víme, že vesnice Khndzoresk byla založena v 10. století. Někteří historikové usuzují, že název obce pochází od slova „khnadzor“ neboli „jablko,“ což by odkazovalo na pradávné hojné jablečné sady. Podle dalších zdrojů byl název odvozen od postavení vesnice, která měla v minulosti ústřední obrannou funkci, nebo dokonce od divokých prasat, kterých byly rokle v Syuniku plné. Na lov sem za nimi kdysi přijížděli již Peršané. Divočáci se dokonce dostali i do erbů některých šlechtických rodů ze Syuniku.

Khndzoresk je známý také díky mnohým pramenům a potokům. Nejznámější je Pramen devíti dětí. Vypráví se, že zde kdysi žila rodina s devíti dětmi. Jejich otec zemřel ve válce, a nebohá matka se musela o všechny potomky postarat sama. Proud vody je vyrytý do tvaru ženského prsu, a když se z něj chcete napít, musíte se k němu sklonit. Další významný tok se jmenuje Aknaghbyur a najdete ho přímo ve středu obce. Původně ho zakrývala vyhloubená jeskyně, která se jednoho dne zřítila, ale brzy se jí podařilo obnovit. Díky hliněnému potrubí, dlouhému čtyři kilometry, je odtud vedena voda dál do vesnice. Khndzoresk má na svém území celkem 35 toků rozdělených množstvím hrází podél celé rokle napříč čtrnácti čtvrtěmi. Každá čtvrť má svůj potok a s ním i vlastní legendu. O místních vodách již bylo napsáno mnoho krásných písní.

9

Khot

S vesnicí Khot je spojeno mnoho historických událostí. Její podoba se dokonce vepsala i do okolní tradiční architektury. Khot byl založen na místě původního osídlení ze 4. století před naším letopočtem. Během vpádu krále Shapura do Syuniku vesnici získal a úspěšně ochránil Babik, syn prince Andoka. Babiku doprovázeli Gor a Gushan - dva bratři z Persie. Jako odměnu za své služby získali právě osadu Khot, která v té době patřila mezi nejmalebnější místa Syuniku.

Podle legend se Khot několikrát přesunul na jiné místo. Místní obyvatelé tvrdí, že se kdysi nacházel výrazně výš až na útesu Mataghakhach poblíž obrovského stromu Brchneni a stejnojmenné svatyně.

Podle jiného příběhu byla vesnice zničena Amirem Timurem během dobytí Tatevu. Tento masakr přežil jen jeden vesničan, který se včas ukryl do vzdálené jeskyně. Čtyřicet dní dokázal přežít s pouhými čtyřiceti zrny pšenice. Později se musel živit jen trávou. Odtud „khot“, což v překladu znamená „tráva“.

Khot se rozkládá na úbočích rokle, čemuž se osobitě přizpůsobila i místní architektura. Domy jsou nad sebou vyskládány tak, že střecha jednoho je dvorkem dalšího. Říká se, že tyto stavby sloužily jako předloha pro dnešní čtvrť v Gorisu, přezdívanou Ptačí hnízdo. Dodnes zde najdete také jeskyně, kde se dochovaly stopy původního osídlení. Když si je pozorně prohlédnete, rozeznáte, kde se rozkládal krb, kudy bylo přiváděno světlo i kam si lidé ukládali nádoby. Později zde převládla architektura klenutých domů, které udávají dnešní jedinečnou podobu Khotu.

10

Nerkin
Khndzoresk

Z vesnice Nerkin Khndzoresk pocházeli dva bratři, kteří pracovali v Turkmenistánu. Starší z bratrů tam řídil městský autobus a ten mladší prodával cestujícím jízdenky. Oba prý byli velmi vynalézaví, ostatně jako všichni vesničané pracující v zahraničí. Mladší bratr si křídou označoval záda cestujících s jízdenkou, aby snadno rozlišil, kdo již zaplatil. Vypráví se, že byli místní lidé natolik loajální, že se k němu již automaticky otáčeli zády. Zanedlouho tak nebyl ve městě jediný cestující, který by si dovolil jet autobusem bez jízdenky.

11

Shinuhayr

Legenda o Poustevně pannen

Západně od Shinuhayru na kraji hluboké rokle najdete dnes již napůl rozpadlou stavbu obehnanou pětimetrou zdí. Jedná se o tzv. Poustevnu pannen. Postavena byla v sedmdesátých letech 16. století, kdy se stala jedním z klíčových míst duchovního života v Syuni-ku. Přestože se poustevny obvykle stavěly na odlehlých místech, aby tam měli duchovní klid a mohli žít v ústraní, tato stála přímo uprostřed rušné osady. Sloužila jako dívčí škola a poustevna pro panny zároveň. Údajně ji navštěvovalo 80 až 150 studentek. Dodnes se vypráví příběh o dívce, která jednoho dne záhadně zmizela. Ortodoxní zastánci řádu si všimli častých absencí dívky jménem Hripsime a rozhodli se ji tajně sledovat. Viděli, jak obratně seběhla dolů ze skály a běžela do nedaleké rokle, kde padla do náruče svému milenci. Pravidelně tam za ním prchala, aby se mu mohla zcela oddat uprostřed panenské přírody. Při východu slunce se pak tiše vracela zpět do poustevny. Tentokrát ale byla po svém návratu zbita, ponížena a prohlášena za nečistou. O pár dní později Hripsime opět zmizela. Tentokrát ale napořád. Odešla zahanbeně pykat někam do ústraní, nebo se vydala za svou láskou užívat si světského života? To nikdo neví, ale její příběh se vypráví dodnes.

12

Svarants

Vesnice Svarants je zhruba stejně stará jako Tatev. Podél cesty vedoucí z vrcholu hory Aramazd pohořím Zangezur až k Tatevu potkáte řadu pomníků a soch. Jedna vás ale určitě obzvlášť zaujme. Jedná se o sochu vlka, který krmí malé dítě.

Třiaosmdesátiletý Garnik Arshakyan, bývalý učitel a nejstarší místní pamětník, vzpomíná na příběhy tzv. vlčích dětí. „Jeden takový Mauglí byl z vesnice Harjis. Byla to dívka, kterou vychovali medvědi,” vypráví Garnik. „Jednoho slunečného podzimního dne, kdy vrcholily práce na sklizni, nechala místní žena svou malou dceru samotnou v houpací síti. Spící ji tam našla medvědice, které panter zabil mláďata. Měla spoustu mateřského mléka a začala jím krmit nalezenou holčičku. Hladové dítě lačně pilo. Medvědice ho pak popadla a zmizela s ním v lese. Tenkrát tu žilo hodně medvědů, dnes už byste jich tu našli jen pár. O devět let později, když dva lovci zabili v lese medvědice, zaútočilo na ně podivné divoké stvoření s rozčuchanými vlasy. Ukázalo se, že je to malé děvče. Lovci ho chytli a odvedli do vesnice. Rychle se to rozkřiklo po okolí a na dívku se přišla podívat i žena z Yayji (nyní Harjis). Byla jediná, komu se ji podařilo utiшит. Ukázalo se, že to byla její dávno ztracená dcera. Dívka se jmenovala Yayjik a nikdy se nenaučila mluvit.” Odtud pak název místa Yayji.

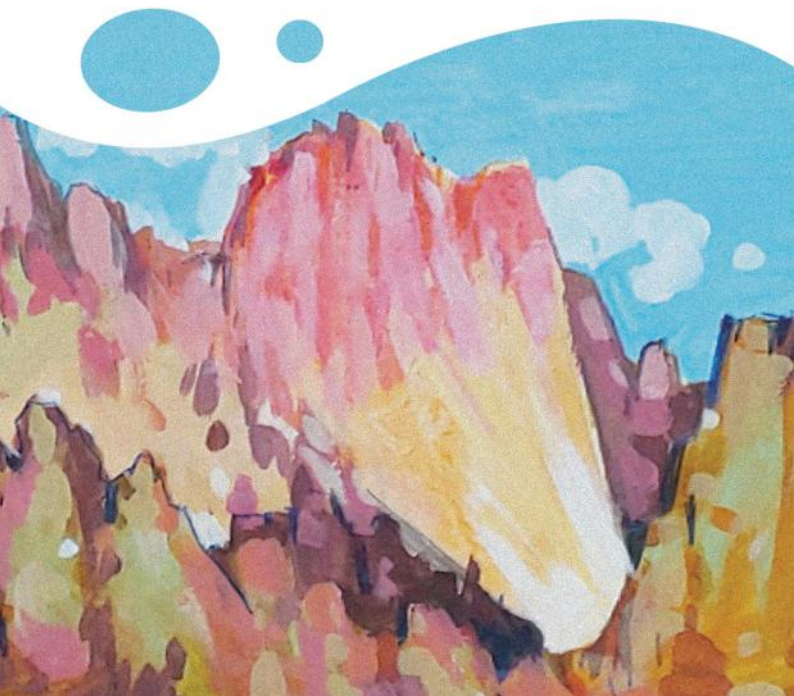
13 **Tatev**

Na řece Vorotan najdete unikátní přírodní most, kterému se přezdívá Ďáblův. Vznikl z tzv. travertinů, usazených hornin z minerálních vod. Pod mostem a v jeho okolí jsou k vidění krásné stalaktity a stalagmity. Most prý získal své jméno kvůli množství utonulých lidí v místních vodách. Někteří ale tvrdí, že se mu tak přezdívá, protože pod něj proudí více vody, než pak vytéká na druhé straně, což musí být dílo ďáblovo. To se však dá jednoduše vysvětlit. Odkloněné proudy minerálních vod přepadávají dolů a vytékají mezi kameny. Vzniklo zde i několik přírodních jezírek s léčivými horkými minerálními prameny, za kterými sem v letních měsících přijížděli bohatí Arméni z celé země. Jelikož naši předkové nerozuměli geologickým procesům a neuměli si vysvětlit, jak tento přírodní zázrak vznikl, nabízelo se jediné vysvětlení - je to dílo ďáblovo. Proto se i mostu začalo přezdívát Ďáblův.

14

Verishen

U vesnice Verishen určitě upoutá vaši pozornost zvláště do červena zbarvený útes, kterému se přezdívá Měděný. Tuto unikátní barvu měl získat díky zlatým, stříbrným a měděným klenotům, které jsou pod ním podle legendy ukryté. Když byla v pradávných dobách vesnice napadena nepřítelem, vykopali místní vesničané hlubokou jámu, kam ukryli veškerý svůj majetek. Od té doby je okolní půda díky drahým kovům zbarvená do měděného odstínu, podle čehož získala i svůj název. Kromě jámy zde prý vesničané vykopali také dlouhý tunel, který jim pomohl uniknout, kdykoliv byli v ohrožení. Tunel měl vést do čtvrti Ptačí hnízdo v Gorisu, odkud to bylo již jen kousek do rokle Tsakeri Dzor plné jeskyní, ve kterých se dalo dobře schovat. Další východ pak měl být v rokli Sindara, odkud se dalo utéct do Bayanduru. Po čase byl ale tunel zasypán a zcela zapomenut. Přesto se zde prý dodnes dají najít jeho pozůstatky. Jiná legenda pak zmiňuje pevnost, která na tomto kopci stávala. A protože byla pevná a nedobytná jako měď, získal útes své jméno Měděný.

15

Vorotan

Podle jedné z legend na tomto místě stávala krásná vesnice, obklopená skalami a lesy plnými nejrůznějších druhů hadů. Vesničané tenkrát hady bezdůvodně zabíjeli ve velkém. Plazi se nechtěli vzdát výhodného území, ale potřebovali se zbavit krutých lidí. Vyhledali proto svou hadí královnu, okřídleného pestrobarevného hada, a svěřili se jí se svým problémem. Královna svolala všechny hady z Araqs a Kur a vyzvala je, aby zaútočili na místní vesnici. Lidé z rokle skutečně utekli a přestěhovali se na náhorní plošiny. Hadi své území úspěšně obhájili a žili zde spokojeně až do okamžiku, kdy je postihla nesnesitelná vedra. Část se jich přesunula jinam, ale většina tenkrát zahynula. Dlouho zde pak nežili ani hadi, ani lidé. Po čase se ale naučili opět spolupracovat. A od té doby žijí lidé a hadi z Vorotanu v míru a harmonii. Tuto legendu vypráví obyvatelé Khotu, jejichž původní osada stála na svahu hory nad řekou Vorotan.

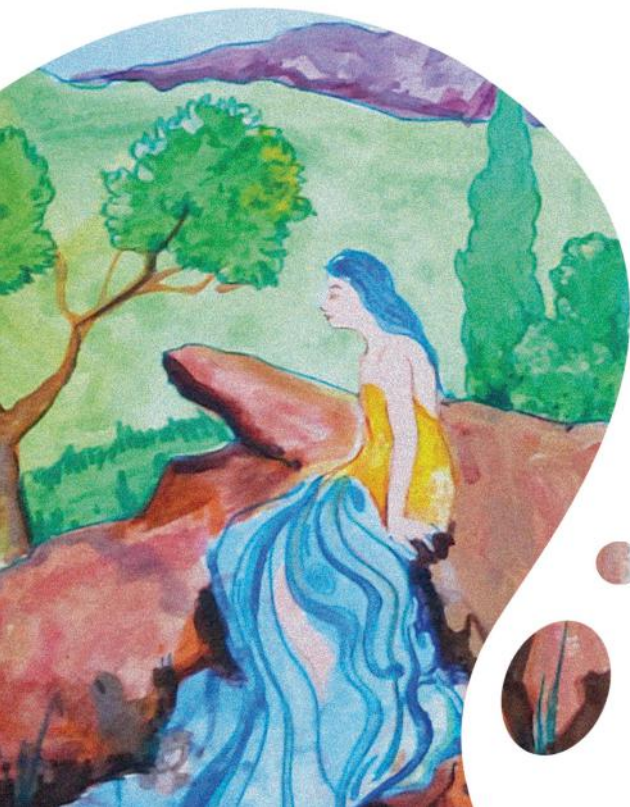

16 Aghvani

Harsnadzor patří k nejmalebnějším místům vesnice Aghvani, kde s oblibou tráví svůj volný čas místní obyvatelé. Váže se k němu další zajímavý příběh. Tato oblast bývala velmi často napadána cizími nájezdníky. Ti zpravidla takticky útočili převážně během svátků či nejrůznějších slavností, kdy byli Arméni zabráni do oslav natolik, že nebyli schopni bránit své území. A tak během jedné svatby přijeli nájezdníci, kteří chtěli unést nevěstu. Ta se ale rozhodla zachránit svou čest a skočila dolů z útesu. S boží pomocí se jí podařilo nabrat závan větru, který nafoukl nevěstiny svatební šaty jako padák a pomohl jí bezpečně přistát na zemi. Od té doby se toto místo jmenuje Harsnadzor. Aghvani je obklopeno stromy a loukami, což nabízí skvělý prostor pro táboření.

17

Antarashat

Kostel větru

Kostel větru se nachází na kopci naproti vesnici Antarashat. Svůj název získal díky zvláštnímu kameni, který leží nedaleko. Tento kámen má v sobě otvor ve tvaru pupku. Když fouká vítr, ozývá se z něho hlasitá ozvěna. V Arménii se těmto kamenům říká „portakar.”

Ženy, které se prý portakaru dotknou svým pupkem, budou vyléčeny z neplodnosti. Navíc lidé, kteří dokážou otvorem v kameni projít, jsou čestní a čeká je dlouhý spokojený život. Zatímco ti, kdo skrz kámen neprojdou, jsou nepoctiví a brzy zemřou.

Tapasar

Náhorní plošiny Tapasar sahají do výšky dvou tisíc metrů nad mořem. Ještě dnes tam prý najdete stopy pradávného vodního života. Podle legendy byla celá tato oblast pod vodou. Když pak voda ustoupila, vynořila se z ní nádherná krajina plná jeskyní, alpských luk a kamenů se zbytky vodních rostlin a živočichů. Na hoře se dochoval chačkar - posvátná kamenná stéla ze 17. století, kam dodnes chodí místní pastýři a vesničané zapalovat svíce.

V oblasti Kapan se dochovaly dvě tzv. Dívčí pevnosti. Jedna leží ve vesnici Tsav a druhá mezi Arajdzorem a Shaghshikem. K oběma se vážou legendy s tématem ženského sebeobětování. Jedna z legend vypráví o krásné dceři prince Sahaka ze

Syuniku, která se v místní opevněné tvrzi skrývala před mongolskými nájezdníky.

18

Arajadzor

Legenda o Dívčí pevnosti

Princ Sahak měl krásnou dceru jménem Anush. Když se o jejím půvabu dozvěděl mongolský chán, rozhodl se ji získat pro sebe. Anush se proto ukryla v nedobytné pevnosti, odkud její obránci vrhali kameny a šípy na mongolské válečníky. Chán proto přišel s mazanou taktikou. Poslal k principi své vyslance a žádal o Anushinu ruku. Na oplátku slíbil, že se k pevnosti nikdy nevrátí a nechá Armény navždy v klidu. Zároveň ale pohrozil, že všechny povraždí, pokud nebude jeho žádosti vyhověno. Princ Sahak stál před velmi těžkým rozhodnutím. Zásoby chleba rychle docházely a jeho lidé začínali hladovět. Nakonec se ale rozhodl věřit v boží milost a pokračovat v boji. Postupně ale zásoby potravin zcela došly a lidé v pevnosti začali umírat hlady. „To já jsem příčinou tohoto utrpení,” pomyslela si princezna Anush. Následujícího dne před zraky všech skočila dolů ze skály. Chán poslal své muže, aby našli její tělo. Mongolští vojáci prohledali celé údolí, ale nic nenašli. A tak se po dlouhém neúspěšném obléhání rozhodl válečník se svým vojskem stáhnout a odejít. Netušil však, že krásná Anush pád přežila bezpečně ukrytá mezi listy ve větvích stromů pod srázem. Od té doby se pevnosti přezdívá Dívčí pevnost.

19

Baghaberd

Pevnost Baghaberd je pověstná jako nedobytná. Obklopena početnými roklemi patří k nejhůře přístupným pevnostem Syuniku. Již od 4. století sloužila vojenským účelům a dodnes je ceněna pro svou vojenskou i architektonickou hodnotu.

Baghaberd dohlíží na město Kapan a poskytuje mu ochranu v případě ohrožení. Dříve pevnost sloužila jako sídlo králů. Později při obléhání města jako úkryt vzácných rukopisů a pokladů z Tetevského kláštera. Když nepřátelé dobyli město Kapan, trvalo jim to ještě dlouhých šedesát sedm let, než se dostali do Baghaberdu, a to pouze podvodem. Pev-

nost měla pouze jednu vstupní bránu, kterou střežila vysoká pozorovatelná. Ta hlídala také úzkou příjezdovou cestu, která byla zkonstruována tak, aby se na ní vešla pouze jedna maximálně dvě řady útočníků. Hradby tvořil svislý kamenný masiv. Stěny hradebního komplexu byly postaveny důmyslně ve třech vrstvách z čediče a kamene. Tato robustní stavba byla navíc šikovně zakomponována do náročného terénu okolních lesů a roklí. Pevnost Baghaberd díky tomu patřila k nejsilnějším obranným stavbám v Syuniku.

20

Baghaburj

Již od 4. století se historikové zmiňují o tzv. Kameni Baghaki nebo také Pevnosti Baghakaqar v Syuniku. Ta bývá občas mylně zaměňována za pevnost Baghaberd. Ve skutečnosti se ale jedná o dvě různé obranné stavby, umístěné na opačných březích řeky Voghji, vzdálené zhruba 700 až 800 metrů. Pevnost Baghaki Khar byla původně postavena jako vstup do Baghaberdu. Bez dobytí první nebylo možné, aby nepřítel dosáhl druhé. Vypráví se, že byly obě stavby vzájemně propojeny dlouhým řetězem, díky kterému si mezi sebou mohli posílat důležité zprávy. Lidé si o tomto řetězu vyprávěli po generace. Podle historických záznamů byla pevnost pod neustálým tlakem nepřátel. Většinu času ale odolávala a úspěšně držela uzavřenou cestu k Baghaberd. Uvnitř Baghaki Kharu byl také stejnojmenný klášter, kde byly uchovány vzácné poklady a rukopisy. Podle legendy byla na nádvoří tohoto kláštera pohřbena hrdinná válečnice, zručná lukostřelkyně, která vedla obranu Dívčí pevnosti. Podle historiků byl v roce 1126 Baghaki Khar dobyt nepřáteli. Ti po svém vpádu zcela vyplenili i klášter a ukradli z něj cennosti a zničili vzácné rukopisy.

21

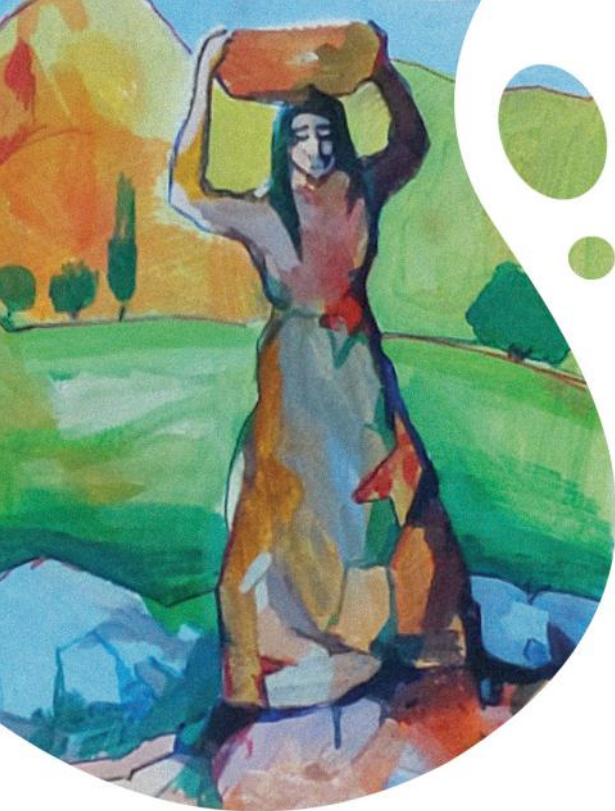
Bekh

O Halidzorské pevnosti se dochovalo mnoho historických záznamů i lidových pověstí. Stojí na místě poustevny, kde žilo až čtyřicet jeptišek a několik mnichů, kteří zde přepisovali vzácné rukopisy. Během útoku vojevůdce Davita Beka byla poustevna přestavěna na vojenskou pevnost. Což bylo poměrně neobvyklé, protože sakrální stavby většinou nesloužily armádním účelům. Halidzor byl ale strategicky velmi dobře situován, krytý náročným špatně dostupným terénem.

Uvnitř čtvercové pevnosti se dnes nachází kostel i citadela. Součástí obranného systému jsou dvoupodlažní budovy. Dochovaly se zde také pozůstatky kulatých obranných věží. Během nedávných oprav, mezi lety 2007 a 2009, zde byla objevena tajná chodba, vedoucí k řece Voghij. Při těchto renovacích byly nalezeny i další objekty historické a kulturní hodnoty, které nám pomáhají přiblížit, jak vypadal život v 17. a 18. století. Pevnost byla protkaná důmyslným systémem hliněných trubek, které sem přiváděly vodu z okolních řek. Části tohoto potrubí dnes najdete ve sbírkách Geologického muzea v Kapanu.

Stojí zde dva kostely. Jeden byl pravděpodobně postaven na místě dřívějšího pohanského chrámu, což dokazují zbytky vyrytých ornamentů na zdech. Podobné památky z dob předkřesťanských jsou po celém území velmi časté. Druhý kostel najdete uvnitř citadely, je zasvěcený sv. Menasovi a postaven byl z leštěného kamene. Jeho zdi zdobí kamenné chačkary z různých období, které dokonce lemují i horní okraje oken. V interiéru kostela, na kopuli, jsou vidět zbytky fresek. V pevnosti byly stáje, haly, vitríny, kuchyň a pozorovatelný. Všude jsou rytiny a chačkary z nejrůznějších období. Okolí citadely pak lemuje hřbitov se zdobenými náhrobními kameny. Pevnost Halidzor bude mít určitě ještě hodně co nabídnout při dalších archeologických průzkumech.

22

Dzorastan

Stejně jako mnoho dalších vesnic v Kapanu byl i Dzorastan postaven nedaleko hustých lesů, kam se v případě nebezpečí mohli dobře schovat místní lidé. V okolí je několik hor, které obklopují také vesnice Tamkasar, Tsak Kar a Harakar. Podle pověstí zde v dávných dobách obři pořádali svatební obřady. A to, co my dnes vnímáme jako hory, jsou ve skutečnosti obři, které nechali bohové zkamenět při svatebním tanci.

O Harsnaqaru se ale vypráví ještě další příběh. Vysoko v horách zde prý byla oblast osídlená Armény, kde žila i jedna krásná skromná dívka, která se přivdala do velmi urozené rodiny. Když se tenkrát dívka z tradiční arménské rodiny vdala, nesměla se za žádných okolností ukázat před nikým cizím bez šátku na hlavě. Když toto děvče jednoho dne nezahalené pralo prádlo, vešel do místnosti kmotr, který ji zahlédl bez zakrytých vlasů. Rychle se pokusila zakrýt džberem na vodu, styděla se a prosila boha o odpuštění.

„Ať se propadnu do země a nebo mě bože proměň v kámen,“ volala. Bůh mladou nevěstu skutečně vyslyšel a nechal ji na místě zkamenět. Na úpatí hory je tak dodnes vidět kamenná socha přezdívaná Harsnaqar - „hars“ znamená „nevěsta“ a „qar“ znamená „kámen“.

Syunik je proslulý nejen svými kláštery, pevnostmi a statečnými vojevůdci, ale také bohatou paletou legend a lidových příběhů. Jeden vypráví o milostném vztahu krásné dívky jménem Syune a krále jménem Senekerim. Ve středověku se v Arménii rozšířily mnohé sekty, které se bouřily proti učení církve. Z jedné takové sektářské

rodiny měla podle legendy pocházet i dívka jménem Syune. Když byl její vzpurný otec králem odsouzen k trestu smrti, přísahala, že svého otce pomstí. A protože uměla dobře jezdit na koni a byla zkušená lukostřelkyně, vydala se pronásledovat krále Senekerima.

Když jednoho dne král se svým doprovodem cestoval z Baghaberdu do kláštera Tandzaparakh a poté do poustevny v Bekhu, zasáhl jeho koně šíp a král si poranil rameno. Strážci se okamžitě vydali po stopách záhadného střelce a našli krásnou Syune ze sektářské rodiny. Biskup Grigor a královna Shahandukht okamžitě navrhovali trest smrti. Avšak krále dívka učarovala svou krásou a statečností natolik, že se do ní zamiloval. Vyslechl si její příběh, propustil ji na svobodu a daroval jí meč, který dostal od prince Sevady. Syune královu lásku opětovala.

Senekerim a Syune nedokázali svou zakázanou lásku dlouho skrývat. Začaly se o nich šířit pomluvy, které se brzy dostaly až ke královně Shahandukht. Vypráví se, že se spolu milenci scházeli v dubovém háji na břehu řeky Voghjaget. Jejich štěstí ale netrvalo dlouho. Krále Senekeri-ma zabil princ z nepřátelského rodu. Syune přísahala, že pomstí smrt svého milovaného. V přestrojení za služebnou vstoupila do nepřátelské armády. Tam ale brzy odhalili její pravou identitu i úmysly, se kterými tam přišla. Přesto byla propuštěna na svobodu. Odešla pryč, brzy ale znovu upadla do zajetí. Tentokrát kvůli tomu, že se účastnila bitvy o Dívčí pevnost mezi vesnicemi Shekq a dnešním Dzorastanem. Měla však štěstí a nepřátelé ji opět propustili. Syune se poté rozhodla strávit zbytek svého života v královské hrobce u svého zesnulého milovaného. Záhy však byla zavražděna a nalezena mrtvá, jak objímá králův hrob.

Dodnes si obyvatelé Syuniku připomínají tuto výjimečnou a statečnou dívku, která i přes nepřízeň osudu zůstala věrná svým hodnotám i své lásce. Nikdo netuší, kde byla Syune pohřbena. Že by snad po boku krále?

24

Shgharshik

Nad cestou do Andokavanu a Shgharshiku se tyčí jedna výjimečná socha. Na kameni zde sedí měděná postava medvěda, který drží v tlamě několik klíčů. Toto zvíře je v Arménii považováno za strážce lesů a symbolizuje mocnou sílu hor. Zde podle pověsti medvěd hlídal cestu do Gandzasarské soutěsky a v tlamě při tom držel klíč od veškerých pokladů arménské země. Tato legenda pochází z dob, kdy byli potomci praotce Hajka velikého ve své zemi neustále napadáni cizími kmeny. Snažili se proto najít vhodné místo, kam by ukryli své cennosti. Došli až do Syuniku, kde objevili skvělou skrýš na úbočí hory Kaputjugh. Své poklady pak ukryli na místě, kterému se dodnes přezdívá Gandzasar - „gandz“ znamená „poklad“ a „sar“ znamená „hora“. Vypráví se také, že skály obklopující tuto rokli jsou obří předkové, kteří stále hlídají arménskou zemi.

Původ názvu Gandzasar vysvětluje také jiný příběh. Před staletími měl v pohoří Baghats ukrýt arménský král Artavazd poklady, které získal od římských vojsk. Poblíž pak postavil obrannou pevnost. Tu později po krvavé bitvě Římáné dobyli. Poklad se jim ale najít nepodařilo. Od té doby se ho mnozí pokoušeli najít, ale marně. Při tom nejsnazší cestou, jak se dostat k pokladům tohoto regionu, je objevit jeho jedinečné dechberoucí přírodní krásy. V rokli vedoucí do Gandzasaru proto stojí pyšný medvěd chránící každý poklad Syuniku.

25

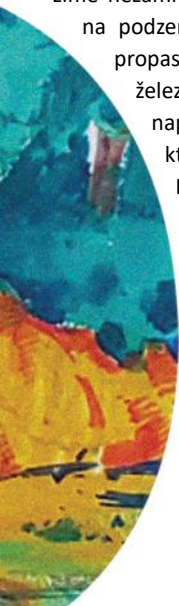
Shrvenants

V horní části vesnice Shrvenants je krásné místo známé jako Mangi Chkhur - „Chkhur“ znamená „díra“ či „jáma“. Původ slova Mangi však zůstává neznámý. Podle jedné z verzí bylo odvozeno od vesničana jménem Mangi (Mangasar). Mangasar potřeboval vodu pro svou novou zahradu, tak začal kopat v zemi díry, aby našel pramen. Jediná voda, kterou objevil, byla špinavě zbarvená a nevhodná pro zavlažování.

Později se tato oblast stala známou díky zdravým minerální pramenům s vodou obsahující uhlovodík a bohatou na sodík, železo a vápník. Zajímavým jevem je, že během horkých letních dnů nikdy nevysychá a v zimě nezamrzá. Místní jí přezdívali kyselá voda. Věří, že je napojena na podzemní vody z nedaleké vesnice Verin Khotanan. Protéká propastí obklopenou hustým lesem a půda v jejím okolí je díky železu a síře oranžově zbarvená. Kdo se z kyselého pramene napije, stane se prezidentem, říkával prý Aram Ohanyan, který zde byl třicet let starostou. Současná starostka Armine Manukyan v žertu vzpomíná, že za osmnáct let, co zde žila, kyselou vodu nikdy neochutnala. Jakmile to však udělala, stala se starostkou.

Na rozlehlé pláni nedaleko této říčky roste opuštěný mohutný ořech, v jehož stínu rádi tráví volný čas nejen místní obyvatelé ale i turisté.

26

Tandzaver

Malebná vesnička Tandzarev je jedna z nejstarších obcí v Kapanu. Obklopují ji hluboké lesy a alpské louky plné krásných květin. Najdete ji na jihozápadních svazích pohoří Bargushat ve výšce 1200 – 1500 metrů nad mořem. Dodnes tam stojí mnoho křesťanských památek.

Charakteristickým znakem vesnice je trojlodní bazilika Matky Boží postavená v roce 1705. V době Sovětského svazu sloužil interiér kostela jako sklad obilí. A náhrobní kameny z okolních středověkých hřbitovů byly buď zničeny nebo použity jako stavební materiál.

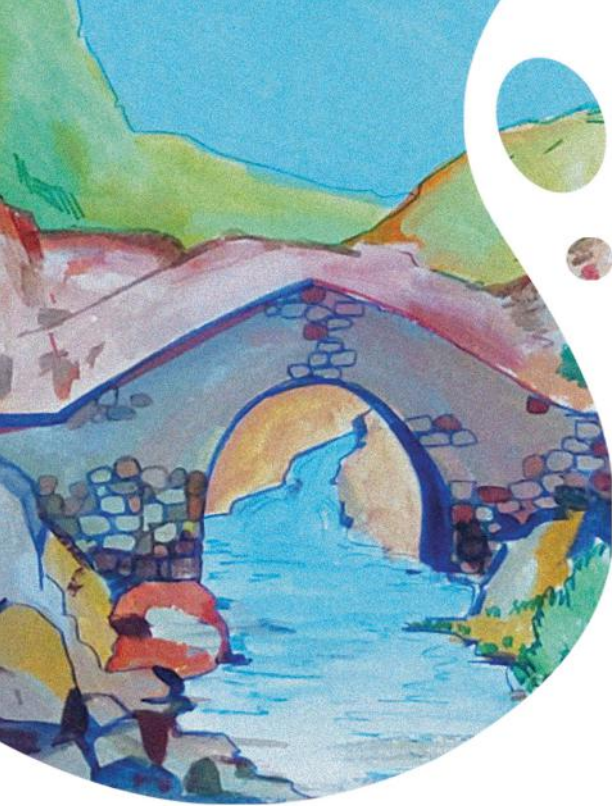
Najdete zde také ruiny kostela svatého Štěpána z 15. století. Když ve 30. letech 20. století sovětsští vojáci ničili kostely, došlo i na tento. Tehdejší šéf kolchozu v Tandzaveru, který stál i v čele obce, se na demolici aktivně podílel. Ze získaných kamenů si prý postavil vlastní dům a přilehlý kravín. Místní tvrdí, že ho za to proklel Bůh. Každý, kdo v tomto domě žil, předčasně zemřel. Od té doby zůstal dům prázdný. Jeho zbytky zde najdete dodnes. Většina lidí se ale tomuto místu raději vyhýbá, protože věří, že je stále prokleté.

27 Taurus

Dříve spolu tradičně zápasili odvážní muži z Arménie a Íránu, aby si porovnali síly. Vypráví se, že takhle jednou byli íránští siláci na přátelské návštěvě v arménské vesnici. Jeden z nich vyzval místní ženu, aby svola-la všechny odvážné muže z okolí na zápas. Ta se okamžitě vydala splnit hostovo přání, ale omylem do něj vrazila a praštila ho do nohy. Zasáhla ho prý takovou silou, že mu tu nohu zlomila. Když Íránci uviděli, jakou sílu mají arménské ženy, představili si nezměrnou sílu arménských mužů a raději rychle utekli pryč.

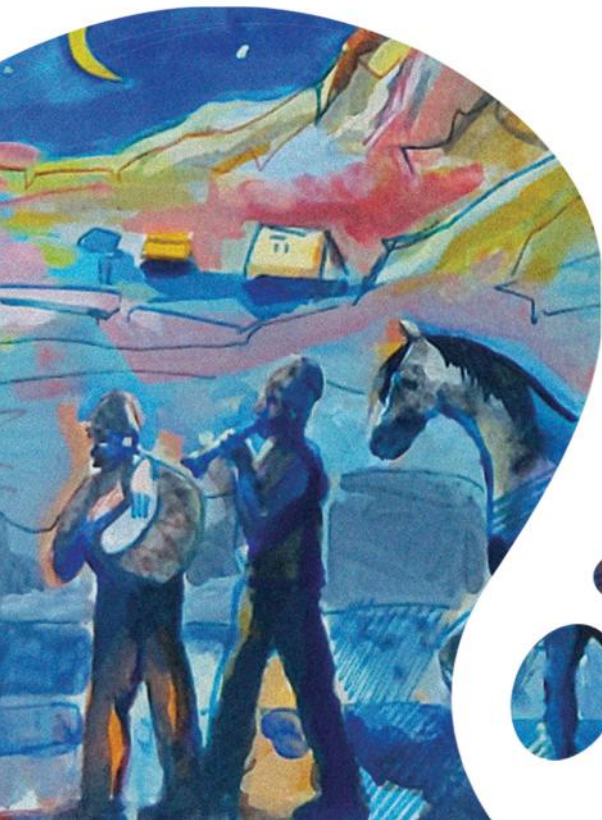
28 Vanek

Mezi nejznámější památky Kapanu patří prastaré mosty s působivou architekturou. Mezi pamětníky z obce se traduje mnoho příběhů o významné cestě vedoucí z Baghberdu do Tatevu. Na této trase dodnes najdete ruiny starých budov a mostů.

Ve středověku byla tato známá cesta napojena na Hedvábnou stezku a spojovala Gandzak s arménskou čtvrtí New Julfa v Íránu. V 18. století zde byl postaven most přes řeku Atchanan. Najdete ho na okraji osady v blízkosti pozůstatků původního mostu z 11. století. Je postaven z leštěného čediče, který mu dodává červenou a modrou barvu. Základna byla postavena z dlažebních kamenů. Na východní straně mostu je vyrytý nápis v perštině. Pamětníci vzpomínají, že zde byl ještě jeden nápis. Ten ale zdobil jižní oblouk, který se pravděpodobně zhroutil a navždy zmizel v bahně pod mostem. Perský nápis je stále čitelný. Cituje jednu slavnou perskou báseň, která zní následovně: „Toto místo a řád přetrvá ještě dlouhá léta, a přežije mou smrt, až tělo do půdy se navrátí...“. V pověstech bývá tento most označován jako Králův most, Khanův most nebo Most kolchozu. Nejzajímavější je ale bezesporu označení Katolikosův most. Stavba mostu se totiž shoduje s datem, kdy Perský šáh jmenoval Movsesse z Khotananu katolikosem, neboli hlavním duchovním Arménské apoštolské církve.

29

Khotanan

Ve 40. a 50. letech dvacátého století žil v Khotananu urostlý mladík jménem Avag Balasanyan. Ostatní vesničané si ho pamatují jako muže s bystrým zrakem a sluchem.

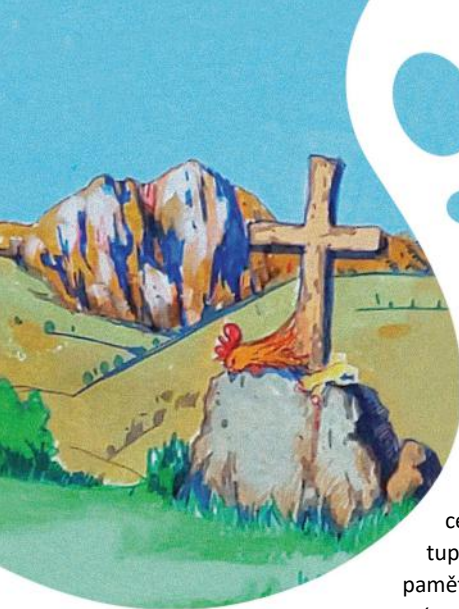
Roku 1946 zde došlo ke zvláštní události, na kterou se dnes již vzpomíná jako na jednu z místních legend.

Bylo to v období sklizně, kdy se lidé vydávali s kosami a srpy mimo vesnici do míst známých jako Karki na bohaté pastviny obehnané hustým lesem. V tom je napadl obrovský rozzuřený vlk. Později se ukázalo, že pocházel z Nakhichevanu a cestou napadal lidi, které potkal. Jednoho vesničana roztrhal na kusy a ostatní vážně zranil. Pouze Avag Balasanyan a jeho přítel Hakob vyvázli bez zranění. Hakob se snažil svého druha přesvědčit, aby okamžitě utekli. Ale Avag to odmítl. Báł se o své dva syny, kteří šli za nimi.

„Pokud teď utečeme, zabije ten vlk naše děti. Radši bychom tu měli zůstat a bojovat,“ řekl svému příteli a zaútočil. Následoval velmi vypjatý souboj, který trval skoro půl hodiny. Nakonec se ale Avagovi konečně podařilo vlka srazit k zemi. Na důkaz vítězství mu uřízl jazyk.

Avag si pak po nějakou dobu procházel těžkým obdobím, kdy byl zmatený a trápil ho vnitřní neklid. Následně musel být hospitalizován a léčil se ze vztekliny. Později se ukázalo, že nikdo další, koho tento vlk pokousal, nepřežil. Avagův syn v žertu vypráví, že to zvíře zemřelo právě poté, co pokousalo jeho otce. Avag se dožil krásných 85 let a celý život se ve vesnici těšil maximální úctě.

Jeho syn pak postavil na místě, kde k zápasu došlo, pomník, jako upomínku významné události. Pro lidi z Khotananu se toto pole stalo jakýmsi zvláštním poutním místem.

Vesnice Vachagan je známá především díky svým posvátným místům. Jedno takové najdete na břehu řeky Vachagan u cesty vedoucí k hoře Khus-tup. Říká se mu Kham Khach a pamětníci dodnes vypráví o jeho mocné energii.

30

Vachagan

Místní obyvatelé se dříve během letních měsíců vydávali se svým majetkem a zvířaty usadit do hor. Kham Khach byl na jejich cestě pro každého povinnou zastávkou. Starší ženy zde prováděly zvláštní rituály. S pohledem upřeným k hoře Khustup se modlily a obětovaly při tom sladké pohoštění a mince vodám řeky Khachin. Jinak nemohly pokračovat v cestě.

Rima Nurijanyan z Vachaganu zmiňuje posvátné místo Kham Khach ve svých pamětech. „Nejstarší v moc Kham Khachu skutečně věřili, dospělí pak jejich příklad následovali a děti, ty si rituály prostě užívaly.“ Ženy, které sem přicházely, zde sesedaly ze svých koní a mezků a jedna po druhé přistupovaly ke kříži. Políbily ho, pomodlily se, položily bílé mince na kámen a zapálily svíčku na vrchu kříže. Potom mlčky odešly. Jejich děti musely v zájmu zachování tradice učinit totéž.

Lidé se na Kham Khachu scházeli také jindy. Například sem přicházeli prosit o pomoc, když jim silná sucha zničila úrodu. Ženy se zde pak společně modlily a prováděly speciální rituály. V období sucha pálily zelenou travu a polévaly kříž vodou. Když naopak lidé přišli o úrodu kvůli silným deštům, tak zde zapalovaly ohně. Díky proměnlivosti počasí, lidé často věřili, že byly jejich magické rituály skutečně vyslyšeny.

Staří lidé, kteří věřili v moc tohoto místa, sem přicházeli, aby přinesli oběť. Čtyřikrát obešli kříž dokola, pomodlili se a položili na kámen hlavu obětního kohouta. Jeho krví pak nakreslili křížek na čelo toho, za koho se modlili. Poté uvařili maso z kohouta a rozdělili ho na sedm porcí. Každou porci dali do tradičního chleba lavaš. Místní děti je pak roznesli do domů starších a nemocných lidí, kteří tuto obětinu vděčně přijali.

DOSLOV

Tady naše výprava za tajemstvími Stezky legend končí. Zbývá toho ale ještě mnoho, o čem by se dalo vyprávět. Vydejte se na jih Arménie, který na vás již čeká. Dostanete se tam až překvapivě snadno, a to téměř po celý rok. Nepotřebujete víza, zvláštní očkování ani povolení. I z vás se může stát moderní Indiana Jones, který v Arménii pomáhá bojovat proti nezaměstnanosti, odlivu místních obyvatel nebo jejich hroící závislosti na těžebním průmyslu. Hlavní informace pro svou cestu najdete v HIKEArmenia, Transcaucasian trails, nebo v průvodci od Cartisan. A nezapomeňte také sledovat Facebook (@LegendsTrailSyunikArmenia) a Instagram Stezky legend (@legends_trail).

Stezka legend propojuje vybrané regiony a místní obyvatele, kterým dává příležitost, aby se podíleli na udržitelném rozvoji své domoviny. Navíc se mohou aktivně zapojit do rozvoje turismu zaměřeného právě na podporu místních komunit. Stezka legend vznikla díky spolupráci Člověka v tísní a organizace ARK Environmental NGO v rámci projektu „EU4Tourism: Obnova turistických stezek v provincii Syunik“ financovaného Evropskou unií.

